

YASHIL IQTISODIYOT TAMOIYILLARI ASOSIDA MINTAQALARNING BARQAROR RIVOJLANISH STRATEGIYALARINI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARI

Mirzatojiyev Shoxijahon Karimjon o'g'li

o'quv-uslubiy boshqarmasi uslubchisi

University of Business and Science

Annotatsiya

Maqolada yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida mintaqalarning barqaror rivojlanish strategiyalarini shakllantirish mexanizmlari nazariy va amaliy jihatdan o'rganildi. Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, kontent-tahlil va indeks usullari qo'llanildi. Muallif UNEP va OECD konsepsiyalarini, iqtisodiy o'sishni resurs sarfi va ekologik bosimdan ajratish nazariyasini hamda strategik hududiy rejalashtirish yondashuvlarini umumlashtirib, yashil strategiyani o'zini-o'zi tuzatuvchi boshqaruv sikli sifatida talqin etdi. O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha 2019-2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasi, 2022-yilgi chora-tadbirlar va "O'zbekiston - 2030" strategiyasidagi maqsadli ko'rsatkichlar qiyosiy tahlil qilindi. IRENA ma'lumotlari asosida qayta tiklanuvchi energiya quvvatlari dinamikasi va strategik maqsadga erishish darajasi hisoblandi. Hisob-kitoblarga ko'ra, 2025-yilda strategik maqsadga erishish darajasi 35,1 foizni tashkil etdi, gidroenergetikadan tashqari manbalar ulushi esa 75,7 foizga yetdi. Natijada tamoyillar, salohiyat tahlili, maqsadli indikatorlar, yashil investitsiyalar, amalga oshirish va monitoringni birlashtirgan mexanizm modeli ishlab chiqildi hamda mintaqaviy yashil strategiyalarni takomillashtirish bo'yicha takliflar asoslab berildi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, yashil o'sish, barqaror rivojlanish, mintaqaviy strategiya, dekapling, qayta tiklanuvchi energiya, yashil investitsiyalar, monitoring indikatorlari.

Аннотация

В статье с теоретической и практической стороны исследованы механизмы формирования стратегий устойчивого развития регионов на основе принципов зелёной экономики. В исследовании применены системный подход, контент-анализ и индексный метод. Автор обобщил концепции ЮНЕП и ОЭСР, теорию отделения экономического роста от ресурсопотребления и экологической нагрузки, а также подходы стратегического территориального планирования и интерпретировал зелёную стратегию как самокорректирующийся управленческий цикл. Проведён сравнительный анализ целевых показателей Стратегии перехода Узбекистана к зелёной экономике на 2019-2030 годы, мер 2022 года и Стратегии «Узбекистан - 2030». На основе данных IRENA рассчитаны динамика мощностей возобновляемой энергетики и степень достижения стратегической цели. Согласно расчётам, в 2025 году степень достижения стратегической цели составила 35,1%, а доля источников, помимо гидроэнергетики, достигла 75,7%. В результате разработана модель механизма, объединяющая принципы, анализ потенциала, целевые индикаторы, зелёные

инвестиции, реализацию и мониторинг, а также обоснованы предложения по совершенствованию региональных зелёных стратегий.

Ключевые слова: зелёная экономика, зелёный рост, устойчивое развитие, региональная стратегия, декарбонизация, возобновляемая энергетика, зелёные инвестиции, индикаторы мониторинга.

Abstract

The article examined the mechanisms for forming sustainable development strategies of regions based on green economy principles. The author synthesised the UNEP and OECD concepts, the theory of decoupling economic growth from resource use and environmental pressure, and approaches of strategic spatial planning, and interpreted a green strategy as a self-correcting management cycle. The targets of Uzbekistan's Strategy for the Transition to a Green Economy for 2019-2030, the 2022 implementation measures and the "Uzbekistan - 2030" Strategy were compared. Using IRENA data, the dynamics of renewable energy capacity and the degree of attainment of the strategic target were calculated. According to the calculations, in 2025 the degree of attainment of the strategic target reached 35.1%, while the share of non-hydro sources reached 75.7%. As a result, a mechanism model integrating principles, potential assessment, target indicators, green investment, implementation and monitoring was developed, and proposals for improving regional green strategies were substantiated.

Keywords: green economy, green growth, sustainable development, regional strategy, decoupling, renewable energy, green investment, monitoring indicators.

KIRISH

Barqaror rivojlanish nazariyasi iqtisodiy o'sish, ijtimoiy farovonlik va tabiiy kapitalni saqlash o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zaruratidan kelib chiqqan bo'lib, XX asrning so'nggi choragida iqtisodiy fikrning mustaqil yo'nalishiga aylandi. Dastlab u ko'proq me'yoriy g'oya sifatida talqin qilingan bo'lsa, keyingi o'n yilliklarda boshqaruv amaliyotiga tatbiq etiladigan aniq vositalarni talab qila boshladi. Ana shunday vositalardan biri sifatida yashil iqtisodiyot konsepsiyasi shakllandi. BMTning Atrof-muhit dasturi (UNEP) yashil iqtisodiyotni ekologik xavflar va resurs tanqisligini sezilarli darajada kamaytirgan holda inson farovonligi hamda ijtimoiy tenglikni oshiruvchi iqtisodiyot sifatida ta'riflab, unga o'tishni investitsiyalarni tabiiy kapitalni tiklovchi, energiya va resurs samaradorligini oshiruvchi tarmoqlarga qayta yo'naltirish jarayoni deb baholagan [17]. Mazkur ta'rifning nazariy ahamiyati shundaki, u ekologik cheklovlarni iqtisodiy o'sishga to'siq sifatida emas, balki yangi o'sish manbalarini shakllantiruvchi omil sifatida ko'rib chiqadi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan ilgari surilgan yashil o'sish konsepsiyasi mazkur g'oyani makroiqtisodiy siyosat tiliga o'girdi. Unga ko'ra, yashil o'sish tabiiy aktivlar farovonlik uchun zarur bo'lgan resurs va ekotizim xizmatlarini taqdim etishda davom etishini kafolatlagan holda iqtisodiy o'sish va rivojlanishni rag'batlantirishni anglatadi [11]. OECD yondashuvida innovatsiyalar, narx signallari, investitsion muhit va institutsional sifat o'sishning yashil trayektoriyasini belgilovchi asosiy kanallar sifatida ajratiladi. Natijada yashil

iqtisodiyot faqat ekologik siyosat bilan chegaralanmay, tarkibiy o'zgarishlar, texnologik yangilanish va raqobatbardoshlikni oshirish vazifalarini qamrab oluvchi kompleks kategoriyaga aylanadi. Konsepsiyaning kengayishi uning mintaqaviy darajada qo'llanilishiga ham yo'l ochdi, zero hududlar tabiiy resurslar tarkibi, iqtisodiy ixtisoslashuvi va ekologik yuklamasi bo'yicha bir-biridan sezilarli farq qiladi.

Nazariy adabiyotda yashil iqtisodiyot bir qator yaqin tushunchalar, jumladan aylanma iqtisodiyot, biologik iqtisodiyot, past uglerodli iqtisodiyot va ekologik modernizatsiya bilan uzviy bog'liq holda ko'rib chiqiladi. E. Luazo va hammualliflari bu tushunchalarni tizimlashtirib, ularning barchasini iqtisodiy faoliyatni ekologik chegaralar doirasida qayta tashkil etishga qaratilgan, biroq ta'sir obyekti va qo'llanish ko'lami bilan farqlanadigan konsepsiyalar oilasi sifatida tasniflagan [9]. Ushbu tasnif mintaqaviy strategiya uchun muhim metodologik xulosani beradi: hududiy darajada yashil iqtisodiyot yagona dastur emas, balki energetika, sanoat, qishloq xo'jaligi, suv va chiqindilar boshqaruvi kabi sohalardagi yo'nalishlarni muvofiqlashtiruvchi integratsion ramka vazifasini bajaradi. Mintaqaning barqaror rivojlanish strategiyasi aynan shu muvofiqlashtirish vazifasini maqsadlar, resurslar va mas'uliyat taqsimoti orqali amalga oshiradi.

Strategiya shakllantirish mexanizmi deganda maqolada maqsadlarni belgilash, resurslarni jalb etish, chora-tadbirlarni amalga oshirish va natijalarni baholashni o'zaro bog'lovchi institutsional, iqtisodiy va axborot vositalari majmui tushuniladi. Yashil iqtisodiyot tamoyillari bu mexanizmga uchta talabni qo'yadi: iqtisodiy o'sishni resurs sarfi va ifloslanishdan ajratish, tabiiy kapitalni investitsiya obyekti sifatida hisobga olish hamda natijalarni o'lchanadigan ko'rsatkichlar orqali muntazam kuzatib borish. O'zbekiston sharoitida bu talablar yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi va "O'zbekiston - 2030" strategiyasida milliy darajada mustahkamlangan bo'lib, ularni mintaqalar kesimida izchil amalga oshirish ilmiy asoslangan uslubiy yondashuvni talab etadi.

Maqolaning maqsadi yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida mintaqalarning barqaror rivojlanish strategiyalarini shakllantirish mexanizmini nazariy jihatdan asoslash va uni takomillashtirish yo'nalishlarini ishlab chiqishdan iborat. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: yashil iqtisodiyot va yashil o'sish konsepsiyalarining mintaqaviy strategiya uchun ahamiyatini ochib berish; strategik jarayon samaradorligini baholashga imkon beruvchi o'lchov vositalarini tanlash; O'zbekistonning yashil transformatsiyaga oid strategik hujjatlaridagi maqsadli ko'rsatkichlar evolyutsiyasini tahlil qilish; qayta tiklanuvchi energetika misolida strategik maqsadga erishish darajasini baholash hamda mintaqaviy yashil strategiyani shakllantirish mexanizmining konseptual modelini taklif etish.

ADABIYOTLAR SHARHI

Yashil iqtisodiyot konsepsiyasining ilmiy muhokamasida uning barqaror rivojlanish g'oyasiga munosabati markaziy o'rin egallaydi. E. Barbier "Rio+20" konferensiyasidan keyingi davrda yashil iqtisodiyotni tabiiy kapitalning kam baholanishini bartaraf etuvchi va iqtisodiy qarorlarda ekologik tanqislikni hisobga olishga undovchi amaliy dastur sifatida talqin qilgan hamda uning muvaffaqiyati narx

islohotlari va innovatsiyalarni rag'batlantirishga bog'liqligini ko'rsatgan [2]. O. Bina yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish o'rtasidagi munosabatni tahlil qilib, birinchisi ikkinchisining amaliy vositasi bo'lib xizmat qilishi uchun ijtimoiy tenglik va uzoq muddatli ekologik maqsadlar strategik hujjatlarda aniq ifodalanishi lozimligini qayd etgan [3]. A. Merino-Saum va hammualliflari yashil iqtisodiyotning 140 ta ta'rifini miqdoriy tahlil qilib, ularda eng ko'p takrorlanadigan elementlar sifatida resurs samaradorligi, past uglerodlilik va ijtimoiy inklyuzivlikni aniqlagan [10].

Yashil strategiyalarni baholashning nazariy asosi iqtisodiy o'sishni ekologik bosimdan ajratish, ya'ni dekapling tushunchasiga tayanadi. UNEP qoshidagi Xalqaro resurslar paneli resurs dekaplingi va ta'sir dekaplingini farqlab, birinchisini yalpi mahsulot birligiga to'g'ri keladigan resurs sarfining kamayishi, ikkinchisini esa ekologik ta'sirning iqtisodiy faollikdan tezroq pasayishi sifatida ta'riflagan [16]. P. Tapio dekapling darajasini elastiklik koeffitsiyenti orqali o'lchash usulini taklif etib, kuchli, zaif va salbiy dekapling holatlarini ajratuvchi tipologiyani ishlab chiqqan [15]. X. Haberl va hammualliflari 835 ta empirik tadqiqotni tizimli ko'rib chiqib, nisbiy dekapling keng tarqalganini, mutlaq dekapling esa asosan energetika tarkibi tubdan yangilangan holatlarda qayd etilishini ko'rsatgan [5]. J. Xikel va G. Kallis dekapling sur'atlari ekologik maqsadlarga erishish uchun yetarli bo'lishi kerakligini ta'kidlab, strategiyalarda mutlaq ko'rsatkichlarni belgilash zarurligiga e'tibor qaratgan [6].

Yashil o'zgarishlarning iqtisodiy samaradorligi masalasida M. Porter va K. van der Linde gipotezasi muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Ularning fikricha, puxta ishlab chiqilgan ekologik talablar korxonalarni resurslardan unumliroq foydalanishga yo'naltiruvchi innovatsiyalarni rag'batlantiradi va natijada ekologik me'yorlarga rioya qilish xarajatlarini qisman yoki to'liq qoplaydigan raqobat ustunligini yaratadi [14]. M. Kapasso va hammualliflari yashil o'sishga oid ilmiy natijalarni umumlashtirib, texnologik innovatsiyalar, sanoat siyosati va hududiy institutlar o'zaro uyg'unlashgan holatlardagina yashil o'sish barqaror tus olishini asoslagan [4]. Bu xulosa mintaqaviy darajadagi strategik boshqaruvning hal qiluvchi rolini ko'rsatadi, chunki aynan hududlarda texnologiyalar, investorlar, mahalliy hokimiyat va aholi manfaatlari bevosita kesishadi.

Mintaqaviy strategiyani shakllantirish nazariyasida L. Albrexts yondashuvi alohida o'rin tutadi. U strategik hududiy rejalashtirishni uzoq muddatli istiqbolni belgilash, ustuvor yo'nalishlarni tanlash, manfaatdor tomonlarni jalb etish va amalga oshirish jarayonini muntazam qayta ko'rib chiqishni o'z ichiga olgan uzluksiz jarayon sifatida talqin etgan [1]. OECD shaharlar va hududlarda yashil o'sishni ta'minlash tajribasini umumlashtirib, mahalliy hokimiyatlar energetika, transport, qurilish va chiqindilar boshqaruvida bevosita vakolatlarga ega bo'lgani uchun yashil siyosatning eng ta'sirchan ijrochilari ekanini ko'rsatgan [13]. Adabiyotlar tahlili yashil iqtisodiyot nazariyasi, dekapling o'lchovlari va strategik rejalashtirish yondashuvlari alohida-alohida chuqur ishlanganini, biroq ularni mintaqaviy strategiyani shakllantirishning yagona mexanizmiga birlashtiruvchi modellar yetarli emasligini ko'rsatadi. Maqolaning ilmiy yangiligi ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

METODOLOGIYA

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv tashkil etdi: mintaqaning barqaror rivojlanish strategiyasi maqsadlar, resurslar, amalga oshirish vositalari va qayta aloqa kanallari o'zaro ta'sirda bo'lgan boshqaruv tizimi sifatida ko'rib chiqildi. Nazariy qismda tarixiy-mantiqiy, qiyosiy va umumlashtirish usullari qo'llanildi. Amaliy qismda normativ-huquqiy hujjatlarning kontent-tahlili hamda strategik maqsadga erishish darajasini baholashga qaratilgan indeks usuli qo'llanildi. Ko'rsatkichlarni tanlashda OECD yashil o'sish indikatorlari tizimiga tayanildi. Ushbu tizim ishlab chiqarishning ekologik va resurs samaradorligi, tabiiy aktivlar bazasi, hayot sifatining ekologik o'lchami hamda iqtisodiy imkoniyatlar va siyosiy javob choralari guruhlarini qamrab oladi [12]. Mintaqaviy strategiyada har bir guruhdan kamida bitta ko'rsatkich tanlanishi maqsadlar tizimining to'liqligini ta'minlaydi.

Iqtisodiy o'sish va ekologik bosim o'rtasidagi munosabatni baholash uchun P. Tapio taklif etgan dekapling elastikligi ko'rsatkichidan foydalanish tavsiya etildi:

$$e_t = \frac{\Delta E_t}{E_{t-1}} \cdot \frac{Y_{t-1}}{\Delta Y_t} \quad (1)$$

bu yerda e_t - t davrdagi dekapling elastikligi; ΔE_t - ekologik bosim ko'rsatkichining (energiya iste'moli, issiqxona gazlari chiqindilari yoki suv sarfi) davr mobaynidagi o'zgarishi; E_{t-1} - shu ko'rsatkichning oldingi davrdagi qiymati; ΔY_t - yalpi hududiy mahsulotning real o'zgarishi; Y_{t-1} - oldingi davrdagi yalpi hududiy mahsulot. Iqtisodiy o'sish sharoitida $e_t < 0$ bo'lsa, kuchli dekapling, $0 \leq e_t < 0,8$ bo'lsa, zaif dekapling qayd etiladi. Formula mintaqaviy strategiyaning monitoring blokida yillik baholash vositasi sifatida qo'llanilib, har bir hudud uchun o'sishning resurs sig'imi qay darajada qisqarayotganini aniqlash imkonini beradi.

Strategik maqsadlarga erishish darajasini o'lchash uchun maqsadga yaqinlashish indeksi qo'llanildi:

$$P_t = \frac{X_t - X_0}{X^* - X_0} \times 100 \quad (2)$$

bu yerda P_t - t yilda strategik maqsadga erishish darajasi, foizda; X_t - ko'rsatkichning t yildagi haqiqiy qiymati; X_0 - strategik davr boshidagi bazaviy qiymat; X^* - strategiyada belgilangan maqsadli qiymat. Indeks bazaviy holat va maqsad o'rtasidagi masofaning qancha qismi bosib o'tilganini ko'rsatadi hamda turli o'lchov birliklaridagi ko'rsatkichlarni yagona shkalada taqqoslash imkonini beradi. Amaliy hisob-kitob uchun Xalqaro qayta tiklanuvchi energiya agentligi (IRENA) ning 2016-2025-yillarga oid o'rnatilgan quvvatlar statistikasi [8] va lex.uz milliy bazasida e'lon qilingan strategik hujjatlar asosiy axborot manbasi bo'lib xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tishning institutsional asosi bosqichma-bosqich shakllanib, har bir keyingi hujjat maqsadlar tizimini aniqlashtirish va kengaytirish yo'lidan bordi. 2019-yilda qabul qilingan yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi energiya samaradorligini oshirish, energiya iste'molini diversifikatsiya qilish, iqlim o'zgarishiga moslashish va moliyaviy mexanizmlarni joriy etishni ustuvor

yo'nalishlar sifatida belgilab, 2030-yilga qadar issiqxona gazlarining yalpi ichki mahsulot birligiga nisbatan solishtirma chiqindilarini 2010-yil darajasidan 10 foizga qisqartirishni nazarda tutgan [20]. 2022-yilgi chora-tadbirlar ushbu vazifalarni miqdoriy jihatdan aniqlashtirib, qayta tiklanuvchi manbalar quvvatini 15 GVt ga oshirish va energiya sig'imini 30 foizga kamaytirishni belgiladi [19]. "O'zbekiston - 2030" strategiyasi qayta tiklanuvchi energiya quvvatlarini 25 ming MVt ga, ularning jami iste'moldagi ulushini 40 foizga yetkazishni ko'zda tutdi [18]. Asosiy maqsadli ko'rsatkichlar 1-jadvalda umumlashtirildi.

1-jadval

O'zbekistonning yashil transformatsiyaga oid strategik hujjatlaridagi 2030-yilgacha bo'lgan maqsadli ko'rsatkichlar¹

Ko'rsatkich	PQ-4477 (2019)	PQ-436 (2022)	PF-158 (2023)
YalM birligiga issiqxona gazlari chiqindilarini 2010-yilga nisbatan qisqartirish	10 foiz	35 foiz	30 foiz
Qayta tiklanuvchi energiya quvvati	belgilanmagan	15 GVt	25 ming MVt
Qayta tiklanuvchi energiya ulushi	elektr energiyasi ishlab chiqarishning 25 foizidan ortiq	elektr energiyasi ishlab chiqarishning 30 foizidan ortiq	jami iste'molning 40 foizi
Sanoatda energiya samaradorligini oshirish	kamida 20 foiz	kamida 20 foiz	energoaudit tizimini joriy etish
Suvni tejovchi sug'orish texnologiyalari	1 mln gektargacha	1 mln gektargacha	-
Shaharlardagi yashil maydonlar	-	30 foizdan ortiq	-

1-jadval ma'lumotlari milliy yashil strategiyaning uchta muhim xususiyatini ko'rsatadi. Birinchidan, maqsadlar tizimi sifat jihatidan boyib bordi: 2019-yilgi strategiyada asosiy urg'u yo'nalishlar va nisbiy ko'rsatkichlarga berilgan bo'lsa, keyingi hujjatlarda mutlaq quvvat hajmlari, energiya sig'imi va yashil maydonlar kabi aniq o'lchanadigan maqsadlar paydo bo'ldi. Ikkinchidan, qayta tiklanuvchi energetika bo'yicha maqsadlar izchil oshirildi, bu erishilgan amaliy natijalar strategik rejalashtirishga qayta aloqa sifatida ta'sir ko'rsatganidan dalolat beradi. Uchinchidan, iqlim bo'yicha maqsad yalpi ichki mahsulot birligiga nisbatan belgilangan, ya'ni u nisbiy dekapling mantiqiga asoslangan bo'lib, iqtisodiy o'sishni cheklamasdan uning uglerod sig'imini kamaytirishni ko'zda tutadi. Mintaqaviy strategiyalar uchun bu xususiyatlar muhim metodologik ko'rsatma bo'lib xizmat qiladi: hududiy maqsadlar milliy ko'rsatkichlar bilan bir xil o'lchov birliklarida ifodalanganda ularning hissasini jamlash va baholash imkoniyati paydo bo'ladi.

Energetika sohasi yashil transformatsiyaning yetakchi yo'nalishi sifatida tanlanganining asosli sabablari mavjud. Xalqaro energetika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2019-yilda O'zbekistonda elektr energiyasi ishlab chiqarishning 85 foizi tabiiy

¹ Manba: PQ-4477 [20], PQ-436 [19] va PF-158 [18] hujjatlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

gaz hissasiga to'g'ri kelgan, mamlakat esa quyosh energiyasining yuqori salohiyatiga ega [7]. Bunday tarkib energiya tizimini diversifikatsiya qilish orqali tabiiy gaz resurslarini tejash va ularni yuqori qo'shilgan qiymatli qayta ishlashga yo'naltirish uchun keng imkoniyat yaratadi. Qayta tiklanuvchi energetika bo'yicha maqsadlarga erishish dinamikasi IRENA statistikasi va (2) formula asosida baholandi. Bazaviy yil sifatida yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi qabul qilingan 2019-yil, maqsadli qiymat sifatida "O'zbekiston - 2030" strategiyasidagi 25 ming MVt ko'rsatkichi olindi. Hisob-kitob natijalari 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval

O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya quvvatlari dinamikasi va strategik maqsadga erishish darajasi, MVt¹

Yil	Jami qayta tiklanuvchi quvvat	Gidroenergetika	Quyosh, shamol va boshqa manbalar	Ulushi, foizda	Maqsadga erishish darajasi (P), foizda
2019	1912	1908	4	0,2	0,0
2020	2025	2021	4	0,2	0,5
2021	2056	2052	4	0,2	0,6
2022	2429	2225	204	8,4	2,2
2023	3250	2382	868	26,7	5,8
2024	6079	2391	3688	60,7	18,0
2025	10027	2441	7586	75,7	35,1

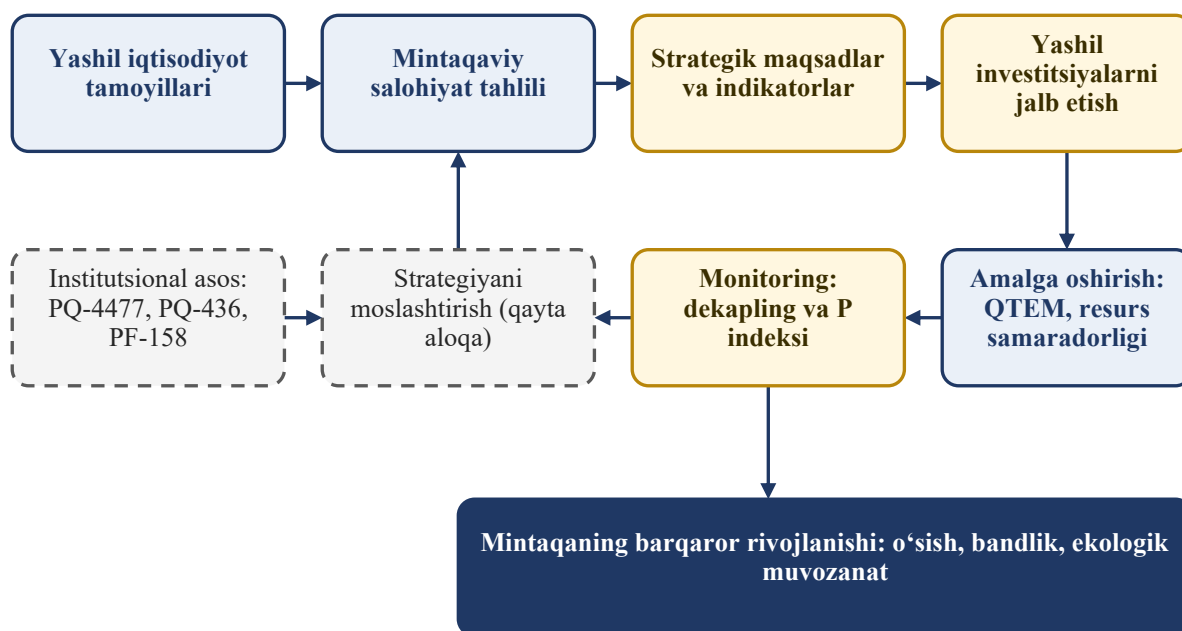
2-jadval qayta tiklanuvchi energetikada sifat jihatidan yangi bosqich boshlanganini yaqqol ko'rsatadi. 2019-2021-yillarda jami quvvat deyarli to'liq gidroenergetikaga tayangan bo'lsa, 2022-yildan boshlab quyosh va shamol elektr stansiyalarining keng ko'lamda ishga tushirilishi natijasida gidroenergetikadan tashqari manbalar ulushi 2025-yilda 75,7 foizga yetdi. Jami qayta tiklanuvchi quvvat 2022-2025-yillarda 4,1 barobar oshib, 10027 MVt ni tashkil etdi. Maqsadga yaqinlashish indeksi 2025-yilda 35,1 foizni tashkil etgan bo'lib, bu strategik davrning dastlabki yillarida bazaviy holat va maqsad o'rtasidagi masofaning uchdan biridan ko'prog'i bosib o'tilganini bildiradi. Indeksning 2023-2025-yillardagi tezlashuvchi dinamikasi yirik investitsiya loyihalarining ishga tushish davri boshlanganini aks ettiradi va 2030-yilgi maqsadga erishish uchun mustahkam asos yaratilganini ko'rsatadi.

Olingan natijalar mintaqaviy strategiyalar uchun muhim xulosaga olib keladi. Quyosh va shamol stansiyalari tabiiy salohiyati yuqori, bo'sh yer maydonlari mavjud bo'lgan hududlarda joylashadi, demak milliy energetika maqsadlariga erishish ko'p jihatdan mintaqalarning investitsion jozibadorligi, yer ajratish tartibi va tarmoq infratuzilmasiga bog'liq. Bunday sharoitda mintaqaviy strategiya milliy maqsadlarning hududiy ulushini aniq belgilashi, loyihalar uchun yer va tarmoqqa ulanish imkoniyatlarini oldindan rejalashtirishi hamda yangi quvvatlardan hududiy iqtisodiyot

¹ Manba: IRENA ma'lumotlari [8] asosida muallif tomonidan hisoblangan; maqsadli qiymat PF-158 [18] bo'yicha olingan.

uchun qo'shimcha samara olish yo'llarini ko'zda tutishi lozim. OECD tajribasi mahalliy darajada qabul qilinadigan qarorlar, jumladan yer resurslaridan foydalanish va infratuzilmani rejalashtirish, yashil investitsiyalarning samaradorligini sezilarli darajada belgilashini tasdiqlaydi [13]. Mintaqaviy strategiya shu tariqa milliy maqsadlarni hududiy loyihalar portfeliga aylantiruvchi bo'g'in vazifasini bajaradi.

Nazariy tahlil va amaliy natijalar asosida yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida mintaqaviy barqaror rivojlanish strategiyasini shakllantirish mexanizmining konseptual modeli ishlab chiqildi (1-rasm). Model strategik jarayonni chiziqli ketma-ketlik sifatida emas, balki monitoring natijalari salohiyat tahlili va maqsadlarni qayta ko'rib chiqishga qaytariladigan yopiq boshqaruv sikli sifatida tasvirlaydi. Mexanizmning institutsional asosini milliy strategik hujjatlar tashkil etadi, ular hududiy maqsadlar uchun yo'nalish va me'yoriy chegaralarni belgilaydi.

1-rasm. Mintaqaviy yashil strategiyani shakllantirish mexanizmi modeli¹

Izoh: QTEM - qayta tiklanuvchi energiya manbalari; monitoring blokida dekapling elastikligi (1) va maqsadga yaqinlashish indeksi (2) qo'llaniladi; uzun chiziqli bloklar qo'llab-quvvatlovchi elementlarni bildiradi.

1-rasmda aks ettirilgan mexanizm oltita funksional bosqichni birlashtiradi. Yashil iqtisodiyot tamoyillari strategiyaning qadriyat va mezonlar tizimini belgilaydi, mintaqaviy salohiyat tahlili hududning tabiiy resurslari, energiya tizimi va tarmoq tarkibini baholaydi. Strategik maqsadlar va indikatorlar bosqichida milliy ko'rsatkichlarning hududiy ulushi OECD indikatorlari mantiqida ifodalanadi, yashil investitsiyalarni jalb etish bosqichi davlat va xususiy sheriklik, xalqaro moliya institutlari hamda yashil moliyaviy vositalar orqali resurslarni safarbar qiladi. Amalga oshirish bosqichida qayta tiklanuvchi energetika, resurs samaradorligi va suvni tejash loyihalari ijro etiladi. Monitoring bosqichi (1) va (2) formulalar yordamida natijalarni baholab, olingan ma'lumotlarni strategiyani moslashtirish blokiga uzatadi, u esa

¹ Manba: UNEP [17], L. Albrechts [1] va P. Tapio [15] yondashuvlari asosida muallif ishlanmasi.

navbatdagi siklda salohiyat tahlilini yangilaydi. Modelning afzalligi uning o'zini-o'zi tuzatish xususiyatida bo'lib, 1-jadvalda qayd etilgan maqsadlarning izchil oshirilishi ham xuddi shunday qayta aloqa mantiqini milliy darajada namoyon etadi.

Taklif etilgan modelni hududlar kesimida qo'llash ularning iqtisodiy ixtisoslashuviga qarab ustuvor bloklarni farqlash imkonini beradi. Sanoati rivojlangan hududlarda asosiy e'tibor resurs samaradorligi va energiya sig'imini kamaytirishga qaratilib, monitoringda energiya iste'moli bo'yicha dekapling elastikligi yetakchi ko'rsatkichga aylanadi. Agrar hududlarda suvni tejovchi sug'orish texnologiyalari va qishloq xo'jaligi chiqindilaridan foydalanish ustuvor bo'lib, suv sarfining yalpi hududiy mahsulotga nisbati asosiy nazorat ko'rsatkichi sifatida olinadi. Quyosh va shamol salohiyati yuqori hududlarda qayta tiklanuvchi energetika loyihalari strategiyaning tayanch yo'nalishini tashkil etadi va maqsadga yaqinlashish indeksi hududiy ulush bo'yicha hisoblanadi. Bunday farqlash M. Kapasso va hammualliflari [4] ta'kidlagan texnologiyalar, siyosat va hududiy institutlar uyg'unligini amalda ta'minlaydi hamda milliy maqsadlarga har bir mintaqaga o'z qiyosiy ustunliklari orqali hissa qo'shishiga sharoit yaratadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot yashil iqtisodiyot tamoyillari mintaqaviy barqaror rivojlanish strategiyasining mazmuni va tuzilishini tubdan boyitishini ko'rsatdi. UNEP va OECD konsepsiyalari strategiyaning qadriyat asosini, dekapling nazariyasi uning o'lchov vositalarini, strategik hududiy rejalashtirish nazariyasi esa jarayonning tashkiliy mantiqini belgilaydi. Ushbu uch nazariy qatlamni birlashtirish mintaqaviy strategiyaning hujjat sifatida emas, balki doimiy ravishda o'zini tuzatib boruvchi boshqaruv sikli sifatida talqin etish imkonini berdi. O'zbekistonning strategik hujjatlari tahlili maqsadlar tizimining izchil takomillashib, nisbiy ko'rsatkichlardan aniq mutlaq maqsadlarga o'tganini ko'rsatdi. Qayta tiklanuvchi energetika bo'yicha hisob-kitoblar 2025-yilda strategik maqsadga erishish darajasi 35,1 foizni tashkil etganini hamda gidroenergetikadan tashqari manbalar jami qayta tiklanuvchi quvvatning to'rt dan uch qismidan ortig'ini egallaganini aniqladi.

Mintaqalarning yashil strategiyalarini shakllantirish mexanizmini takomillashtirish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi. Birinchidan, milliy strategik maqsadlarni hududlar kesimida taqsimlash va har bir mintaqaga uchun qayta tiklanuvchi energetika, energiya sig'imi hamda suv sarfi bo'yicha hududiy maqsadli ko'rsatkichlarni belgilash maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, mintaqaviy statistika tizimiga OECD yashil o'sish indikatorlariga moslashtirilgan hududiy ko'rsatkichlar to'plamini joriy etish va ular asosida har yili dekapling elastikligini hisoblash lozim. Uchinchidan, hududiy investitsiya dasturlarida yashil loyihalar uchun yer uchastkalari va tarmoqqa ulanish imkoniyatlarini oldindan belgilovchi "yashil investitsiya xaritalari"ni shakllantirish tavsiya etiladi. To'rtinchidan, maqsadga yaqinlashish indeksini hududiy hokimliklar faoliyatini baholash tizimiga kiritish strategik maqsadlarga erishishda mas'uliyatni oshiradi. Beshinchidan, monitoring natijalarini ochiq e'lon qilish va ular asosida mintaqaviy strategiyalarni har uch yilda qayta ko'rib

chiqish amaliyotini joriy etish mexanizmning qayta aloqa funksiyasini to'liq ishga tushiradi.

Taklif etilgan choralar “O‘zbekiston - 2030” strategiyasida belgilangan yashil iqtisodiyotni rivojlantirish vazifalari bilan to'liq uyg'un bo'lib, mintaqalarning o'z tabiiy va iqtisodiy salohiyatiga tayangan holda barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Keyingi tadqiqotlarda yalpi hududiy mahsulot va energiya iste'moli bo'yicha hududiy ma'lumotlar asosida mintaqalarning dekapling holatini empirik baholash hamda modelni muayyan hududlar misolida sinovdan o'tkazish rejalashtirilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Albrechts, L. (2004). Strategic (spatial) planning reexamined. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 31(5), 743-758. <https://doi.org/10.1068/b3065>
2. Barbier, E. B. (2012). The green economy post Rio+20. *Science*, 338(6109), 887-888. <https://doi.org/10.1126/science.1227360>
3. Bina, O. (2013). The green economy and sustainable development: An uneasy balance? *Environment and Planning C: Government and Policy*, 31(6), 1023-1047. <https://doi.org/10.1068/c1310j>
4. Capasso, M., Hansen, T., Heiberg, J., Klitkou, A., & Steen, M. (2019). Green growth - A synthesis of scientific findings. *Technological Forecasting and Social Change*, 146, 390-402. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2019.06.013>
5. Haberl, H., Wiedenhofer, D., Virág, D., Kalt, G., Plank, B., Brockway, P., Fishman, T., Hausknost, D., Krausmann, F., Leon-Gruchalski, B., Mayer, A., Pichler, M., Schaffartzik, A., Sousa, T., Streeck, J., & Creutzig, F. (2020). A systematic review of the evidence on decoupling of GDP, resource use and GHG emissions, part II: Synthesizing the insights. *Environmental Research Letters*, 15(6), 065003. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/ab842a>
6. Hickel, J., & Kallis, G. (2020). Is green growth possible? *New Political Economy*, 25(4), 469-486. <https://doi.org/10.1080/13563467.2019.1598964>
7. IEA. (2022). Solar energy policy in Uzbekistan: A roadmap. International Energy Agency. <https://www.iea.org/reports/solar-energy-policy-in-uzbekistan-a-roadmap>
8. IRENA. (2026). Renewable capacity statistics 2026. International Renewable Energy Agency. https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2026/Mar/IRENA_DAT_RE_capacity_statistics_2026.pdf
9. Loiseau, E., Saikku, L., Antikainen, R., Droste, N., Hansjürgens, B., Pitkänen, K., Leskinen, P., Kuikman, P., & Thomsen, M. (2016). Green economy and related concepts: An overview. *Journal of Cleaner Production*, 139, 361-371. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.08.024>
10. Merino-Saum, A., Clement, J., Wyss, R., & Baldi, M. G. (2020). Unpacking the Green Economy concept: A quantitative analysis of 140 definitions. *Journal of Cleaner Production*, 242, 118339. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.118339>

11. OECD. (2011a). Towards green growth. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264111318-en>
12. OECD. (2011b). Towards green growth: Monitoring progress: OECD indicators. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264111356-en>
13. OECD. (2013). Green growth in cities. OECD Green Growth Studies. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264195325-en>
14. Porter, M. E., & van der Linde, C. (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. Journal of Economic Perspectives, 9(4), 97-118. <https://doi.org/10.1257/jep.9.4.97>
15. Tapio, P. (2005). Towards a theory of decoupling: Degrees of decoupling in the EU and the case of road traffic in Finland between 1970 and 2001. Transport Policy, 12(2), 137-151. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2005.01.001>
16. UNEP. (2011a). Decoupling natural resource use and environmental impacts from economic growth. A report of the Working Group on Decoupling to the International Resource Panel. United Nations Environment Programme. <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/9816>
17. UNEP. (2011b). Towards a green economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication. United Nations Environment Programme. <https://sdgs.un.org/publications/unep-2011-towards-green-economy-pathways-sustainable-development-and-poverty>
18. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 16-fevral 2026-yil PF-21-son "Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo'ljallangan ustuvor yo'nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida" Farmoni <https://lex.uz/ru/docs/-8050769>
19. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabr PQ-436-son "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/docs/6303230>
20. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktyabr PQ-4477-son "2019-2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/docs/4539502>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:
Ingliz tili muharriri:
Rus tili muharriri:
Musahhih:
Sahifalovchi va dizaynerlar:

Turobova Hulkar Rustamovna
Oripov Mahmud Ashurovich
Xidirova Gavxar Rustamovna
Qudratov Aziz Dehqonboyevich
Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-YIL, 24-25-SENTABR, MAXSUS-SON, I-II-SEKSIYALAR

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +99890 5125464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 362/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**